

Tidinge

VAN DIE GOUDE

jaargang 41 | mei 2023 | 2

De 'Billietten wegens het
middel van 't begraven'

Burgvliet, lusthof voor
dichters en drinkebroers

1832: Cholera in Gouda!

Gouwe Verhaal:
Wim van Wijk

Die wohlgerichtete kleine Hausapotheke für einen seine Gesundheit liebenden

CHOLERA PRÄSERVATIVMANN.

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

redactie: **Henny van Dolder-de Wit**, dr. **Paul H.A.M. Abels**, dr. **Tom Hage**, mr. **Cor Revet**, dr. **Christiaan van der Spek**, drs. **Paul van Horsen** (hoofdredacteur)
tekstredacteur: drs. **Kenny Louwen** en
drs. **Jean-Philippe van der Zwaluw**
vaste medewerkers: **Marcel van Dasselaar** (archeologie), ir. **Gert Jan Jansen** (Gouwe Verhaal) met dank aan de medewerkers van: **Streekarchief Midden-Holland (SAMH)** en **Museum Gouda**
fotobewerking: **Rinus Lasschuyt**

redactieadres: **Hazelaarlaan 10, 2803 BS Gouda**
e-mail: **redactie-tidinge@diegoude.nl**

secretariaat van die Goude: **Postbus 307
2800 AH Gouda**
e-mail: **info@diegoude.nl**

ontwerp en opmaak: **Peterpaul Kloosterman, Gouda
(www.2pk.nl)**

drukkerij: **Quadraat Grafimedia BV, Oud-Beijerland**

ISSN: **0168-0498**

De 'Richtlijnen voor auteurs' en het 'Redactiestatuut van de Tidinge' zijn terug te vinden op de website van Historische Vereniging Die Goude (www.diegoude.nl)

Lid worden van Historische Vereniging Die Goude: Het lidmaatschap kost 28 euro voor particulieren en bedrijven. U kunt zich opgeven via onze website www.diegoude.nl

Opzeggen: U kunt uw lidmaatschap tot vier weken voor het einde van een kalenderjaar opzeggen. Uiteraard zijn ook overlijden en verhuizing redenen voor beëindiging van het lidmaatschap.

www.diegoude.nl

Foto voorkant: Een man probeert zich te beschermen tegen cholera in zijn goed ingerichte huisapotheek. Hij draagt o.a. een mondkapje (Duitse prent van J.B. Wunder uit 1832)

Van de redactie

Paul van Horsen

Enige jaren geleden zei ons redactielid, Henny van Dolder, in de redactievergadering dat ze nu wel eens uitgeschreven was over de Goudse geschiedenis, maar zie, ze heeft de pen weer opgepakt. Stelt u zich voor dat u 88 jaren oud bent, zich nog bezighoudt met archiefonderzoek in het kader van Gouda Tijdmachine en als geen ander kan transcriberen en dan zegt dat het zo leuk is om een artikel te schrijven over al die begrafenisbriefjes. Henny heeft inmiddels briefjes uit een periode van 100 jaar (1696-1796) getranscribeerd. In haar artikel ‘De “Bilietten wegens het middel van ’t begraven”’ maakt ze een boeiend overzicht van ‘(...) simpele documenten met een bijzonder verhaal en begraven in vroeger tijden’.

Paul Abels is bibliofiel en zoekt stad en land af naar bijzondere uitgaven. ‘Soms valt het simpel in mijn schoot’, zegt hij over het gastenboek van de hofstede Burgvliet. Onder de intrigerende titel ‘Burgvliet, lusthof voor dichters en drinkebroers. Herontdekt gastenboek geeft ander beeld’ gaat hij aan de hand van hun namen en handtekeningen na wie die gasten waren.

Los van de prestaties in het dichten en het drinken zult u zich verbazen over de ligging van Burgvliet, ‘lusthuis van den Ed. Heere Mr. Arent vander Burg’ en over de omvang vlakbij het centrum van Gouda.

De cholera heeft Gouda in de 19e eeuw enige malen geteisterd. De bekende stadsarts W.F.Büchner richtte in

Kleurenbriefkaart van de Karnemelksloot ca. 1910 waarop links de ophaalbrug naar Burgvliet te zien is (SAMH)

1832 een commissie op met als doel maatregelen te bedenken om de uitbreiding van de ziekte tegen te gaan. Twee aankomende studenten van de Universiteit Leiden, Gisèle Mansvelder en Lieke Weisfelt, onderzochten de verspreiding van de ziekte en de aanpak daarvan en maakten een vergelijking met de coronapandemie en de bestrijding ervan door het Outbreak Management Team.

Marianne van der Veer en Peter Kuppen werkten hun bevindingen uit en het resultaat vindt u in een gezamenlijke bijdrage van deze vier onder de titel ‘1832: Cholera in Gouda!’

Nog niet zo heel lang geleden had Gouda een groot aantal autodealers die hun garages tot in het centrum hadden. Wim van Wijk was zo’n autodealer en weet er veel van te vertellen, maar hij is ook brandweerman geweest. Ook dat levert natuurlijk mooie verhalen op. Gert Jan Jansen wist Wim op zijn praatstoel te krijgen en geeft daarmee een gevarieerd beeld van het Gouda uit de tweede helft van de 20e eeuw.

De ‘Billietten wegens het middel van ’t begraven’.

OVER SIMPELE DOCUMENTEN MET EEN BIJZONDER VERHAAL
EN BEGRAVEN IN VROEGER TIJDEN.

Henny van Dolder- de Wit

Het archief van de Goudse Hervormde Gemeente (nu PKN) bevond zich vanaf 1941 in de Sint-Janskerk, in het vertrek waar van 1594 tot 1893 de befaamde Goudse Librije was gevestigd.¹ Bij een controle aan het begin van de 21e eeuw oordeelde de brandweer dat de ruimte niet brandveilig was, met name door de aanwezigheid van een houten gewelf. Om die reden én vanwege een toenemend ruimtegebrek, besloot het kerkbestuur in 2004 om het in bewaring te geven bij het Streekarchief Midden-Holland.²

Het archief, dat – met enkele hiaten – dateert vanaf 1573, bevat niet alleen informatie over de geschiedenis van het gebouw en de kerkelijke gemeente, maar ook over het begraven in en om de kerk. Dat was lange tijd de primaire bron van inkomsten. Daartoe behoren duizenden ‘Billietten van aengevinge van overlijden, wegens het middel van ’t begraven’ van 1696 tot 1820. Tijdens de transcriptie van deze briefjes bleek gaandeweg hoe waardevol ze zijn wat betreft persoonsnamen, waar deze mannen en vrouwen woonden en talrijke aanvullende details. Het kan tevens een waardevolle aanvulling zijn voor genealogisch onderzoek! Over begraven in vroeger eeuwen en de inhoud van deze briefjes gedurende een periode van tien jaar (1761-1770) wordt in deze bijdrage iets verteld.³

Billiet van aengevinge van 21 januari 1719 (SAMH)

Ondertekening met een kruisje

Voor de elite van de stad en goeude burgerij was een laatste rustplaats in de kerk vanzelfsprekend, zij waren financieel in staat er een graf te kopen of te huren. Voor arme lieden, behorend tot de ‘classis van d'onvermogende’ zoals op de voorgedrukte biljetten staat te lezen, betekende het een anoniem graf op het rond de Sint-Jan gelegen kerkhof. Elk sterfgeval moest worden gemeld bij de secretaris van de stad, doorgaans vertegenwoordigd door een van zijn klerken. Zij noteerden naam, adres, datum en jaar van overlijden. Bij kinderen tot twaalf jaar staat: ‘het kind van’, en de naam van de vader. Was men verhinderd zelf aangifte te doen, dan was er altijd wel een familielid, vriend of goede buur die deze verplichting op zich nam. Aanvankelijk stond achter de naam ook het beroep dat de overledene tijdens zijn

Burgvliet, lusthof voor dichters en drinkebroers

HERONTDEKT GASTENBOEK GEEFT ANDER BEELD

Paul H.A.M. Abels

58

Tidings 2023

In de jaren vijftig van de vorige eeuw constateerde de historicus, journalist en literator Hein Tempelman dat er sprake was van een armoedig kunstklimaat in Gouda. Er waren weliswaar diverse jonge kunstenaars in de stad actief, maar het ontbrak volgens hem aan een goede organisatie en expositiemogelijkheden. Vandaar dat hij in 1955 het initiatief nam tot de oprichting van een kunstenaarscentrum, waarin beoefenaars van allerlei vormen van kunst zich thuis zouden voelen.

In café Het Schaakbord aan de Kleiweg vond de formele oprichtingsvergadering plaats. Op voorstel van Tempelman kozen de aanwezigen ‘Burgvliet’ als naam voor deze nieuwe kunstkring.¹ Daarmee werd verwezen naar een buitenplaats of lusthof, net buiten de stad, waar volgens Tempelman ‘de Goudse literaten [schrijvers, dichters] in de vroege achttiende eeuw hun samenkomsten plachten te houden’. Hij had hierover twee jaar eerder als kunstredacteur van het rooms-katholieke dagblad *De Nieuwe Zuid-Hollander* uitgebreid geschreven.²

Met name de betrokkenheid van de Goudse ‘society-dichter’ Jan van Hoogstraten en diens poëtische lofzangen op het 18e-eeuwse Burgvliet en zijn bezoekers hadden bij Tempelman de gedachte doen postvatten dat

Foto uit 1925 van de boerderij Burgvliet, enkele jaren voor de afbraak (SAMH)

Kleurenbriefkaart van de Karnemelksloot ca. 1910, waarop links de ophaalbrug naar Burgvliet te zien is (SAMH)

1832: Cholera in Gouda!

Peter J.K. Kuppen, Gisèle Mansvelder,
Marianne E.M.E.P. van der Veer-Wolff en Lieke Weisfelt

Eind 2019 werd de wereld getroffen door een pandemie veroorzaakt door het virus SARS-CoV-2, algemeen bekend als het coronavirus, veroorzaker van de ziekte COVID-19. Het coronavirus beperkte de vrijheid van miljarden mensen en ontnam aan miljoenen mensen het leven. In Nederland alleen al overleden er bijna 23.000 mensen¹. Het daadwerkelijke aantal ligt veel hoger omdat lang niet alle gevallen van overlijden door COVID-19 geregistreerd zijn.

De coronapandemie is verre van uniek: pandemieën zijn van alle tijden en horen bij alle vormen van leven op aarde. De veroorzaker is een virus of een bacterie die meestal een kleine verandering ondergaat en daarmee heel infectieus wordt voor mens, plant of dier, met vaak desastreuze gevolgen. Zo was er in de 19e eeuw sprake van een cholera-pandemie. Deze begon in 1817 in India en verspreidde zich langzaam over de gehele wereld. Langzaam, omdat er toen veel minder mensen op de aarde woonden en er veel minder gereisd werd. Cholera wordt veroorzaakt door de bacterie *Vibrio cholerae*, die zich, behalve via besmette mensen, ook verspreidt via voedsel

1. Rijksoverheid, Coronadashboard, geraadpleegd in januari 2023, <https://coronadashboard.rijksoverheid.nl/landelijk/sterfte>.

Op deze Duitse prent van J.B. Wunder uit 1832 probeert een man zich in zijn goed ingerichte huisapotheek te beschermen tegen cholera.

en water waar onhygiënische omstandigheden voorkomen. De infectie zorgt voor extreem vochtverlies door braken en diarree. Dit kan zo heftig zijn dat iemand binnen een dag overlijdt.

Cholera bereikt Nederland

Cholera, toen ook de ‘Aziatische braakloop’ genoemd, bereikte via Rusland Europa en werd in augustus 1831 in Duitsland gesignaleerd.

Wim van Wijk

Gouwe Verhalen is een serie interviews met mensen die het verleden van Gouda zelf hebben beleefd.

Gert Jan Jansen

80

Tidings 2023

Is dit gesprek het gevolg van de presentatie die Nico Boerboom een keer gaf met dia's van Henk Metaal, de Lattenkoning? Ja, dat weet ik nog wel. Nico liet een dia zien van een pand waar net brand was geweest en waar een ladder tegenaan stond. Niemand wist waar het was, maar ik veerde overeind: "Op de hoek van de Raam en de Vlamingstraat, bij Jongerius!" riep ik. Geen wonder, die brandweerladder had ik er zelf neergezet. De datum wist ik ook uit mijn hoofd: 1 april. Alleen het jaartal, 1969, wist ik niet zeker. Het was de dag dat in de Goudse telefooncentrale de viercijferige telefoonnummers werden omgezet in vijfjarige. Er ging iets mis, waardoor de brandweer een tijdje niet bereikbaar was. Het nummer van de gemeentepolitie werkte nog wel. Een agent moest die dag op de fiets van de Houtmansgracht naar de kazerne op de Nieuwehaven om te melden dat er brand was.'

Op de Naaiersstraat

'Bijna vijftig jaar was ik als vrijwilliger actief bij de Goudse brandweer. Als chauffeur "op de koets" heb ik de stad goed leren kennen. Ik ben ook in Gouda geboren, bijna 86 jaar geleden, op de Naaiersstraat. Denk eraan dat je niet *in* de Naaiersstraat schrijft, want dan laat je zien dat je geen Gouwenaar bent. Als jongste van drie kinderen groeide ik op in een middenstandsgezin. Eigenlijk had ik twee moeders, want ik had een zus die dertien jaar ouder was. Wij waren tweede-generatie Gouwenaars; onze ouders kwamen uit Schoonhoven.

Wim van Wijk (1937)

Wim van Wijk (foto: Gert Jan Jansen)

Brand bij Jongerius op 1 april 1969, aanleiding tot het interview (foto: Henk Metaal, de Lattenkoning)

Auteurs

Henny van Dolder-de Wit, erelid van onze vereniging, is redactielid van de *Tidinge* en actief in het onderzoek door Gouda Tijdmachine.

Paul H.A.M. Abels is historicus en redactielid van de *Tidinge*.

Marianne E.M.E.P. van der Veer-Wolff is historicus en werkzaam bij het Streekarchief Midden-Holland. Vanuit haar functie is zij lid van de kerngroep van Gouda Tijdmachine.

Gisèle Mansvelder en **Lieke Weisfelt** zijn eindexamenkandidaten van het Stedelijk Gymnasium Haarlem en pre-university studenten van de Universiteit Leiden.

Peter J.K. Kuppen is onderzoeker van kanker van de afdeling Heelkunde van het LUMC en docent academische vorming. Daarnaast is hij projectleider van Gouda Tijdmachine.

Gert Jan Jansen is hoofdredacteur van de *Nieuwsbrief* van Die Goude. Tevens is hij medewerker voor de rubriek 'Gouwe Verhalen'.

Agenda

LEZINGEN 2023

- 22 mei **Roos van Oosten**
De stad, het vuil en de beerput
- 4 september **Lezing in samenwerking met Open Monumentendag**
over immaterieel erfgoed
- 23 oktober **Siety Meijer**
Jan Blanken en de Hollandse IJssel

Voor verdere informatie zie www.diegoude.nl

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

De 'Billietten wegens het middel van 't begraven' Over simpele documenten met een bijzonder verhaal en begraven in vroeger tijden Henny van Dolder- de Wit	48
Burgvliet, lusthof voor dichters en drinkebroers Herontdekt gastenboek geeft ander beeld Paul H.A.M. Abels	58
1832: Cholera in Gouda! Marianne E.M.E.P. van der Veer-Wolff, Gisèle Mansvelder, Lieke Weisfelt en Peter J.K. Kuppen	69
Gouwe Verhaal: Wim van Wijk (1937) Gert Jan Jansen	80